IIE JAARGANG. AFL. Nº 9. — 26 AUGUSTUS 1929.

TROPISCH NEDERLAND

VEERTIENDAAGSCH TIJDSCHRIFT
TER VERBREIDING VAN KENNIS OMTRENT
NEDERLANDSCH OOST- EN WEST-INDIË

ONDER REDACTIE VAN PROF. DR. A. W. NIEUWENHUIS, DR. Z. KAMERLING, S. A. REITSMA EN H. F. WAGENAAR REISIGER.
Vaste medewerkers: G. J. STAAL, Oud-Gouverneur van Suriname, Prof. Dr. L. P. LE COSQUINO DE BUSSY, H. CH. G. J. VAN DER MANDERE, J. LANGHOUT EN C. K. KESLER.
UITGAVE: N. V. DRUKKERIJ EN UITGEVERIJ J. H. DE BUSSY, ROKIN 60-62, AMSTERDAM

ABONNEMENTSPRIJS PER JAAR: FRANCO PER POST *f* **12.—**, VOOR HET BUITENLAND *f* **15.—**
LOSSE NUMMERS, VOOR ZOOVER BESCHIKBAAR, *f* **0.50.**

Stukken voor de redactie in te zenden: **Jan van Goyenkade 44, Leiden.**

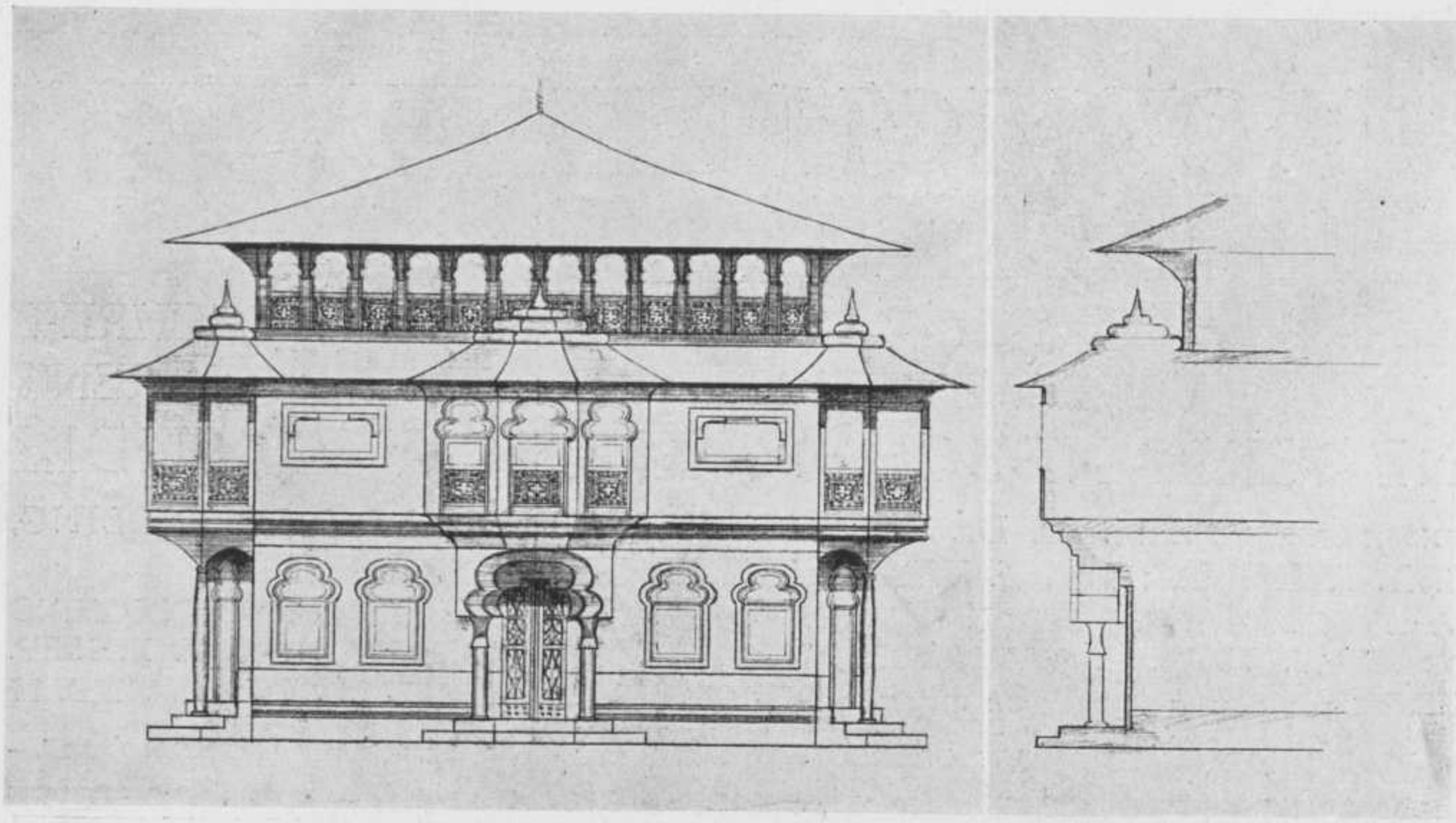
INHOUD: Een Europeesch-Indische stijl van huizenbouw in Indië, van MAJA SERGER VAN PANHUYS. — Natuurreserves in Indië, door H. I. L. BLEKKINK. — De Minahassers en hunne Mythen, door Prof. Dr. A. W. NIEUWENHUIS, II. — Bataviasche aanlegplaatsen, door S. KALFF. III, Slot.

EEN EUROPEESCH-INDISCHE STIJL VAN HUIZENBOUW IN INDIË

van MAJA SERGER VAN PANHUYS.

De zich steeds sterker ontplooiende samenleving der Europeanen in Indië doet in stijgende mate de behoefte gevoelen aan eene zoo rationeel mogelijke aanpassing der bestaansvormen aan de verhoudingen, die daar nu eenmaal heerschen. Ook daar bepaalt de natuur het doen en laten der menschen als in de gematigde luchtstreek; zelfs in nog sterkere mate, omdat de Indische levenswijze zich niet zoo gelijkmatig naar de omstandigheden heeft kunnen ontwikkelen en blijft ontwikkelen als dit in het vaderland het geval is.

Kleeding heeft van oudsher de zorgen ondervonden van hen, die zich naar de nieuwe toestanden in het heete klimaat moesten voegen; men begreep ook, dat de voeding niet kon blijven, als die van thuis. Eerst in latere jaren staat de behuizing in het middenpunt der belangstelling van de Europeesch-Indische maatschappij. Niet het minst is dit toe te schrijven aan een beter inzicht aangaande de eischen, waaraan onze woning moet voldoen, om gegeven de klimatologische toestanden, waarin men leeft, zoo gunstig mogelijk op ons welzijn te werken. Bij al het verschil, dat in de onderscheiden streken van Indië daarin voorkomt, geldt tegenwoordig toch algemeen, dat licht en lucht veel vrijeren toegang moeten hebben tot de ruimten, waarin wij een groot gedeelte van ons leven doorbrengen, dan vroeger gedacht werd. In zulk een warm klimaat dient vochtigheid, die

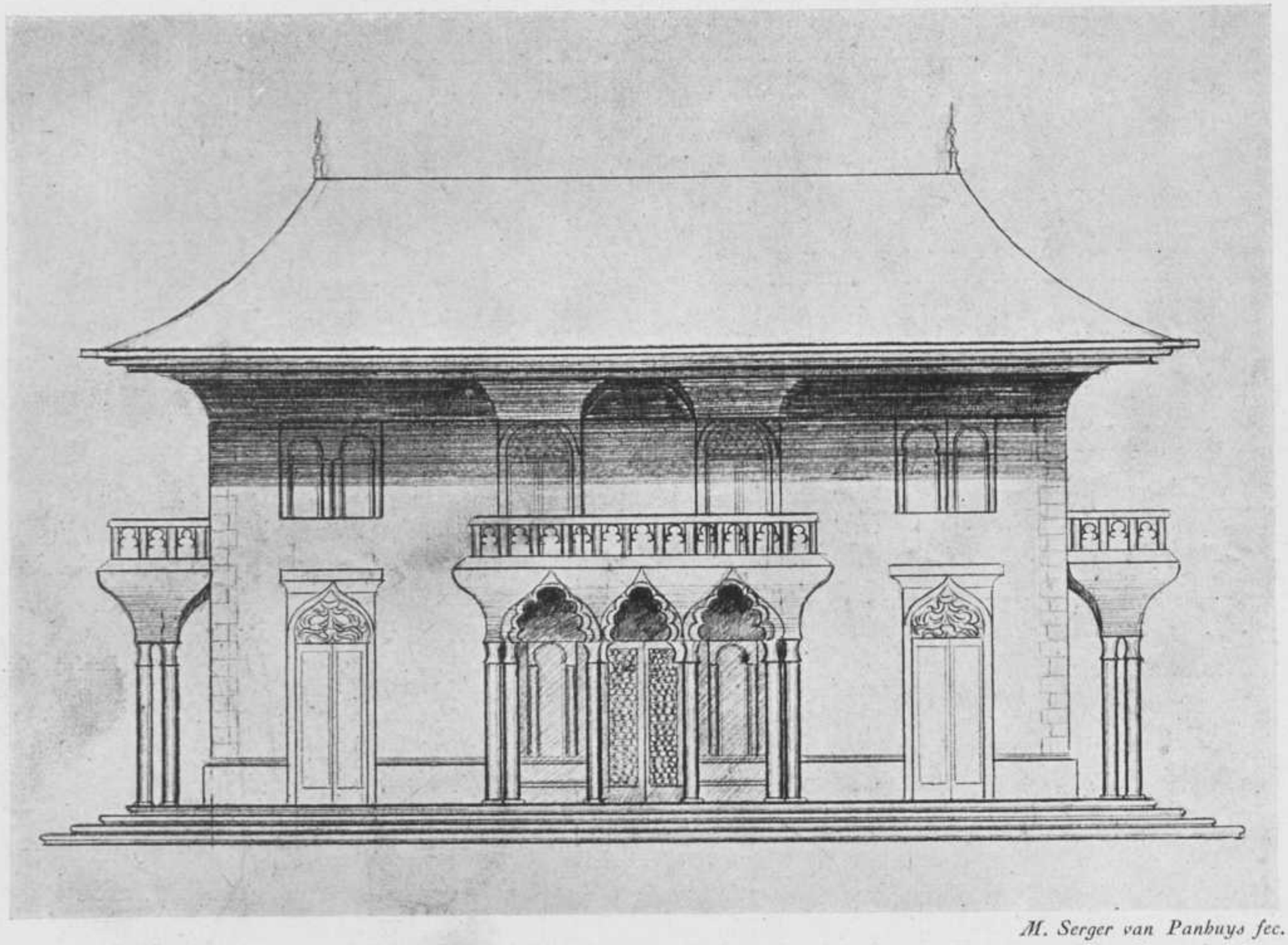
M. Serger van Panbuys fec.

Gevel eener woning in een koel klimaat met eene verdieping en daarboven eene afsluitbare open zaal. Frontbreedte 17 M.

den groei van zoovele schadelijke of onaangename organismen sterk bevordert, in 't bijzonder tegengegaan te worden. Vandaar dat het oude Indische huis, dat vooral beschermde tegen de warmte en den zonneschijn, steeds meer en meer op den achtergrond raakt en een luchtiger bouwwijze, beter aan het nieuwere inzicht aangepast, daarvoor in de plaats treedt.

Met den bouw eener goede woning, die maar niet als kleeding gemakkelijk verwisseld kan worden, is nog eene andere, belangrijke zijde van ons bestaan verbonden. Aesthetica is voor den mensch, al is hij zich daarvan ook niet bewust, een der belangrijkste factoren voor zijn slagen in het maatschappelijke leven. De indruk der omgeving heeft een grooten invloed op de gemoedsstemming, waarin een mensch verkeert, die zoozeer tot zijn succes of mislukking bijdraagt. Deze factor wordt in het algemeen niet in aanmerking genomen, daar men alleen maar het denkbeeld koestert, dat daar, waar maatschappelijke vooruitgang is, de kunst het resultaat is van de welvaart, terwijl het niet te ontkennen is, dat daar, waar kultuur in den vorm van kunst zich openbaart, de kunst een der groote factoren is om de ontplooiing en het welzijn van een volk te bevorderen. De kunst toch brengt ons in harmonie met onze diepste, innerlijke natuur.

Indien men begint met een praktisch onderwerp voor het bouwen van steden en huizen, moet men de natuur tot leermeesteres nemen. Zooals iedere plant haar aangezicht naar het zonlicht draait, om den stand aan te nemen, die voor hare ontplooiing de meest gunstige is, zoo moet ook de mensch zich aan de natuur aanpassen. Deze aanpassing heeft niet alleen beteekenis voor het zuiver praktische, doch ook het uiterlijk moet in harmonie komen met zijne omgeving. Deze overweging gaf mij voornamelijk de inspiratie, om huizen te ontwerpen met Europeesch comfort in een stijl, die aan de eischen van het karakter van Nederlandsch-Indië voldoet.

M. Serger van Panhuys fec.

Gevel van een woonhuis met verdieping voor het vlakteklimaat in Indië. Frontbreedte 20 M.

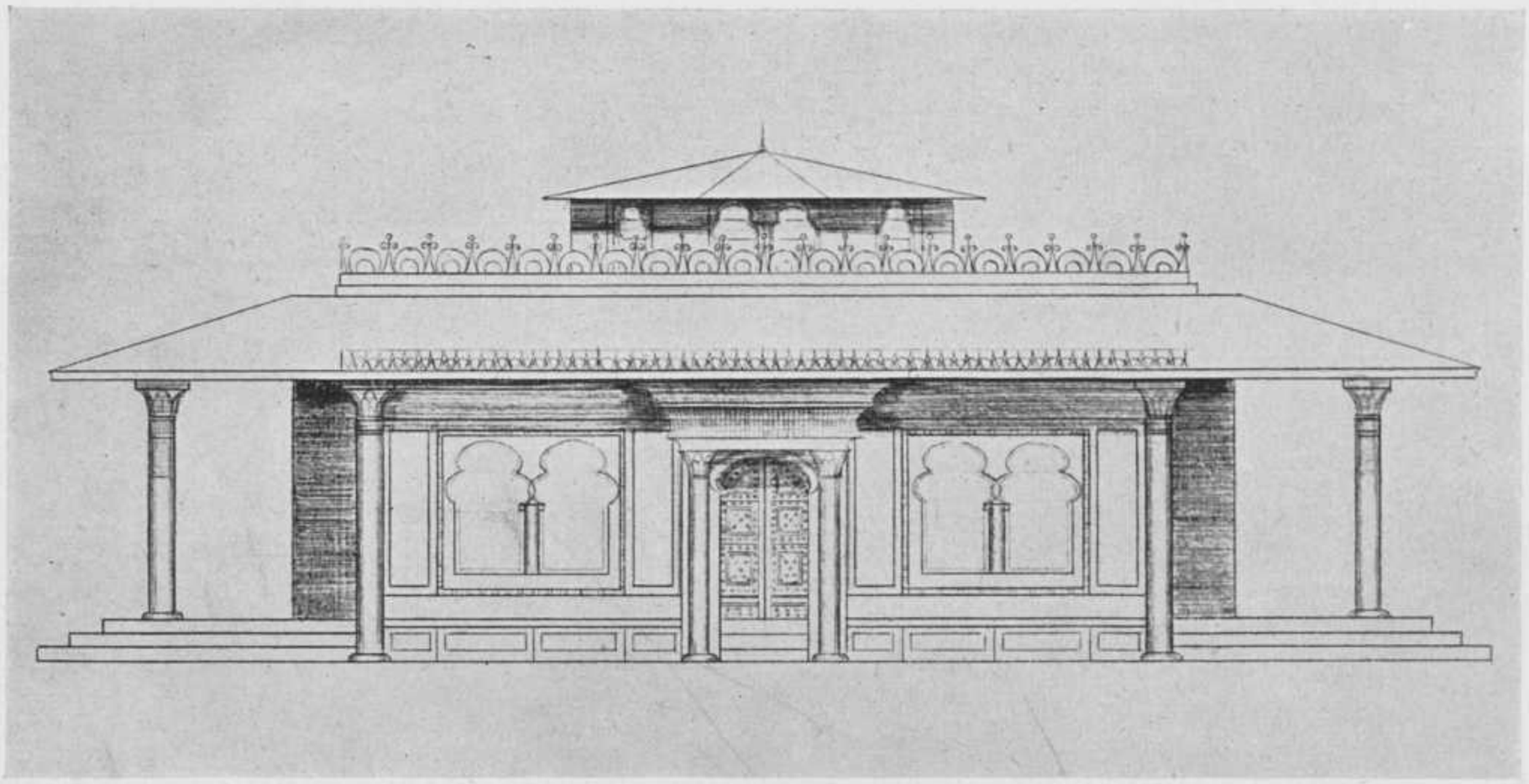
Daar ik van meening ben, dat het schoone zich uit het praktische moet ontwikkelen, zijn de drie factoren van het tropische klimaat: hitte, wind en vochtigheid de uitgangspunten, die mij tot deze vormen hebben gebracht.

De huizen zijn vrijstaande gedacht, om vrije circulatie van wind voor elk gebouw te waarborgen. Ook is ervoor gezorgd, dat alle kamers goed kunnen doorwaaien. Het gebouw staat op eene flinke verhooging, om vocht te voorkomen. De huizen, die voor de tropische laagvlakte zijn gedacht, zijn van eene rondloopende galerij voorzien.

Het uiterlijk draagt het karakter van het Zuiden, want zooals de zuidelijke natuur een overvloed heeft van vormen, met een onuitputtelijken rijkdom van geniale menigvuldigheid, zoo moet ook het zuidelijke huis een losse, legere vorm dragen, die zich overigens van zelven uit de praktische eischen ontwikkelt. Immers de strenge, noordsche vormen zijn toch steeds in het Zuiden van Europa ondenkbaar, wanneer men denkt aan den rijkdom der bouwvormen in Italië, Spanje en de andere zuidelijke landen. Welke prachtige nieuwe gebouwen toch ontstaan b.v. in den laatsten tijd in de Italiaansche kolonie Tripolis, die ook met niet te groote kosten zijn opgericht.

De vaderlandsche vormen der nieuwe woningen beheerschen, zij het gewijzigd, het nieuwe Indische huis in sterke mate en stemmen met de Indische omgeving dus weinig overeen. Vandaar dat het nu wel wenschelijk schijnt, hierin eene wijziging naar natuurlijker vormen aan te brengen.

(Wordt vervolgd)

M. Serger van Panhuys fec.

Voorzijde van eene woning in het vlakteklimaat van Indië. Frontbreedte 23 M.

NATUURRESERVES IN INDIË

door H. I. L. Blekkink.

Het reserveeren van bepaalde plekken geschiedt gewoonlijk met de bedoeling, de daar levende dieren en planten gelegenheid tot vrije ontwikkeling te geven, maar kan ook uit geologisch of archaeologisch oogpunt gewenscht zijn.

Als we zien, hoe snel door de cultures het natuurlijke plantenkleed op Java te loor is gegaan, en dit thans ook voor Sumatra dreigt, kan men het slechts toejuichen, dat het Gouvernement tot het sparen van ongerepte natuurbrokken is overgegaan. De grootste verdienste komt daarbij toe aan het sinds 1912 bestaande Indische Genootschap voor Natuurbescherming. De eerste voorzitter, wijlen Dr. S. H. Koorders mocht het nog beleven, dat een 17-tal door het Genootschap aanbevolen plekken tot natuurparken verklaard werden. Onder de energieke leiding van den tegenwoordigen voorzitter Dr. K. W. Dammerman gaat het Genootschap op den ingeslagen weg voort, en tracht mede door het uitgeven van brochures onder de schooljeugd eerbied en liefde voor de Natuur te wekken.

Het aantal gereserveerde gedeelten bedraagt thans in geheel Indië 76, waarvan niet minder dan 55 op Java gelegen zijn. Voor een volledig overzicht van deze gebieden verwijs ik naar het prachtige werk van Dr. K. W. Dammerman „Preservation of wild Life and Nature reserves in the Netherlands-Indies" verschenen naar aanleiding van het 4e Pacifische Wetenschappelijke Congres.

Het grootste van deze natuurreserves is het Lorentzgebied in Zuid-Nieuw-Guinea, zich uitstrekkend van de Flamingobaai tot de Wilhelminatop, tusschen de N.W. rivier en de Lorentzrivier, ter lengte van 150 K.M. en een breedte varieerend van 10—60 K.M. Waar kan men op aarde een dergelijk ongerept gedeelte van het tropische strand tot de eeuwige sneeuw reikend aanwijzen? En hoe prachtig moet zoo'n gebied zich eigenen voor de fauna en flora van dit eiland. Op

Java is allereerst te noemen het in het uiterste Westen gelegen schiereiland Oedjoeng koelon en het naburige Prinseneiland, ter grootte resp. van 37500 en 17500 H.A. Beide zijn met oorspronkelijk woud bedekt en Oedjoeng koelon een schuilhoek voor den bijna geheel verdwenen Javaanschen rhinoceros (Rhinoceros sondaicus) en den banteng (Bos sondaicus). Voor West-Java is dan verder te noemen het Danoemeer in de Karanggroep, met zijn moerassige omgeving ter grootte van 2500 H.A. Merkwaardig is dit oude kratermeer om zijn moeraswoud, zijn hooge rietgrassen (Coix palustris) en drijvende waterplanten (o.a. Trapa quadrispinosa). Tot de typische moerasboomen behooren hier Alstonia spathulata en de op luchtwortels rustende Ficus retusa, Elaeocarpus en Clochidion. Wenden we ons nu naar het Preangerbergland, dan liggen daar de 3 groote gebieden Tjibodas Gn. Gedeh, de Krater van den Papandajan en Telagabodas. Het eerste natuurpark ter grootte van 1040 H.A. reikt van den bergtuin van Tjibodas in Z.W. richting tusschen de Tjikoendoel en Tjibodas tot de toppen van Pangerango en Gedeh met inbegrip van den krater van den laatste. Tjibodas Gn. Gedeh is zoowel voor de flora en fauna der hooge bergen van West-Java belangrijk, als uit geologisch oogpunt door zijn warme bronnen bij Kandang Badak en de diepe erosiekloof van de Tjibeureum. Telagabodas evenals het Papandajanterrein meer dan 500 H.A. metend, omvat het gelijknamige kratermeer, de heete bronnen van Tjipanas en prachtig bosch. Voor Midden-Java zijn de beide natuurreserves op het bekende eiland Noesa Kambangan merkwaardig. In het in het noorden gelegen terrein vinden we typeerende mangrovewouden en de reuzenbloem Rafflesia patma met een doorsnede van 40 c.M. Op de kleine eilandjes bij het oostelijke natuurmonument (o.a. Barringtonia's), komt de beroemde Pisonia sylvestris voor, de kroningsbloem der sultans van Solo. Voor Oost-Java zijn o.a. de grot van Nglirip, Ardjoena Lalidjiwo, de Tenggerzandzee, Ranoe Koembolo, Kawah Idjen en Djati Ikan met Poerwo tot natuurmonumenten verklaard geworden. De grot van Nglirip ligt in het Noorderkalksteengebergte en is bekend om zijn fraaie stalaktieten (= hangende druipsteenkegels) en zijn groote lengte (= 400 M.).

Ardjoena Lalidjiwo meet bijna 11.000 H.A. en is niet alleen vermaard om zijn uitgestrekte tjemarawouden, maar ook om zijn graswildernissen (o.a. Festuca) en in de hoogste gedeelten de typische alpine vegetatie. De Tenggerzandzee of Dasar is de bodem van den Tenggercaldéra met zijn steppenachtig karakter en lokaal gekenmerkt door het heideachtige plantje Styphelia pungens en de Polygonum plebeium. De laatste komt nergens elders in ons Indië voor. Ranoe Koembolo op 2400 M. hoogte gelegen en van uit Tosari te bereiken werd gereserveerd als een van de prachtigste bergmeren van Java. Het ligt precies ten noorden van den Smeroe. Het Kawah-Idjen monument omvat het gelijknamige matgroene, zeer zure en warme meer in den oostrand van den Idjencaldera en het mooie tjemarawoud bij den Oengoep-Oengoep. De schiereilanden Poerwo of Blambangan en Djati Ikan vormen de uiterste Z.O. punt van Java ter grootte van ongeveer 42.000 H.A. Ze dienen voor de Oost-Javaansche flora en fauna. Ten Oosten van Madoera werd het uiterste Oosten van Saobi, een der Kangeaneilanden tot natuurpark en wel om de typische endemische fauna der Kangeaneilanden, die meer overeenkomst met die van de oostelijker deelen van Indië dan met die van Java vertoont. Niet minder dan 9 inheemsche vogelsoorten worden hier aangetroffen, terwijl ook de Megapoda hier hun westelijkste grens bereiken, al komen zij dan weer op de Nicobaren voor. In Straat Soenda werden Krakatau en Verlaten eiland uitgekozen ten einde na te gaan, hoe het sinds de eruptie van 1883 vernietigde organische leven er weer opbloeit. Op Sumatra zelf werden eveneens verschillende hoewel niet zulke groote terreinen als op Java voor ondergang behoed.

Verzam. Kol. Instituut. *Foto Hamerster.*

Een der grootere straten van Menado. Hoofdplaats der Minahassa.

In de eerste plaats b.v. de 3 Rafflesia-terreinen in Benkoelen, waarvan No. 1 en No. 2 bij het dorp Kelobah en No. 3 bij de onderneming Soeban Ajam ligt. Op de bedoelde plekken groeit de Rafflesia Arnoldi, met bloemen van wel een meter doorsnede. Deze plant parasiteert op de wortels van een bepaalde lianensoort (Cissus). Behalve de Benkoelensche liggen nog een tweetal Rafflesiaterreinen in Atjeh en wel in de onderafdeeling Serbodjadi (Lököp) met Rafflesia Atjehensis, nauw verwant aan Rafflesia Arnoldi. Uit archaeologisch oogpunt werd voorts de hand gelegd op de grot van Oeloe Tiangko in de afdeeling Bangko, Res. Djambi en Boengamas Kikim, een terrein in het Palembangsche bergland niet ver van Boengamas. Bij den ingang van genoemde grot is een terras, door een overhangende rots overdekt. Op dit terras werden o.a. obsidiaanscherven, schelpen (Melania) en stukken van pijpbeenderen gevonden. De grot zelf is 10 bij 14 meter groot, doch leverde tot nu toe geen resultaat op. Waarschijnlijk behooren de gevonden cultuurresten tot het Magdaleniën. Het terrein van Bangoemas is volgens Dr. Tobler een werkplaats van vuursteenvoorwerpen geweest. Van de overige Sumatraansche natuurmonumenten (totaal 14) noem ik nog Sibolangit, Dolok Saoet en Dolok Tinggiradja. Sibolangit, ± 40 K.M. van Medan is een stuk van het vroeger hier voorkomende oerwoud en vooral van beteekenis door den aangrenzenden tuin voor wetenschappelijk onderzoek.

Tot de typeerende boomsoorten behooren hier de geweldige Koompassia parviflora, de zeldzame Agularia, waarvan de bast vroeger door de Bataks als schrijfpapier gebruikt werd en de reusachtige Amorphophallus titanum. Dolok Saoet in de Res. Tapanoeli en wel in de afdeeling Bataklanden niet ver van Pangariboean gelegen is voor het grootste gedeelte met pijnbosschen n.l. de Pinus Merkusi begroeid. Het is de eenigste oorspronkelijke den van Indië, ook bekend uit het binnenland van Atjeh. Dolok Tinggirodja in de afdeeling Simeloengoen en Karolanden is beroemd om zijn warme bronnen (temp. 67°) en fraaie sinterterrassen en sinterbekkens, gelegen te midden van Podocarpus en Pandanuswouden.

Typeerend zijn er verder de vele myrmecophilen of mieren aantrekkende planten.

Hopen we, dat het aantal natuurreserves op Sumatra zich nog belangrijk moge uitbreiden. Vooral groote complexen zijn met het oog op de al zeldzamer wordende diersoorten zooals tapir, neushoorn, orangoetan e.a. beslist noodzakelijk en evenzoo op Borneo, waar natuurmonumenten nog geheel ontbreken. Immers zullen de genoemde soorten — al worden zij ook beschermd — toch op den duur ondergaan als het essentieele, het natuurlandschap door de toenemende cultures geheel verdwijnt. Bovendien levert het reserveeren van gebieden in de tropen niet die moeilijkheden op, die we hier kennen, daar in Indië het Gouvernement eigenaar van allen woesten grond is, zoodat extra onteigeningskosten buitengesloten zijn. Gaan we nu over naar Celebes, dan liggen daar 3 fraaie natuurgebieden nl. de Bantimoeroengwaterval, Goenoeng Lokon en Goenoeng Tongkoko Batoeangoes. De Bantimoeroengval, ± 38 K.M. van Makassar en vandaar uit per rijtuig te bereiken wordt gevormd door de Bantimoeroeng, die er over een steilen kalkrand valt. Merkwaardig is deze plek om zijn lokale dieren en planten o.a. een bepaalde lichtende mossoort en vele schitterend gekleurde vlindersoorten. Het Gn. Lokonterrein in de Res. Menado en boven de 1450 M. gelegen is bekend om zijn fraaie Pandanuswouden (Pandanus Koordersi). Gn. Tongkoko Batoeangoes (± 500 H. A.) in het uiterste N.O. van de Minahassa tegenover het eiland Lembeh, omvat o.a. de vulkanen Tongkoko en Batoeangoes en is tevens vermaard doordat twee van de meest karakteristieke dieren van Celebes nl. de Babiroessa en de Anoa of dwergbuffel er voorkomen. Op Ambon ligt verder het Rumphius-natuurmonument en wel even buiten de stad. Het is nog geen 3 H.A. groot en bekend om zijn prachtig uitzicht op de Baai van

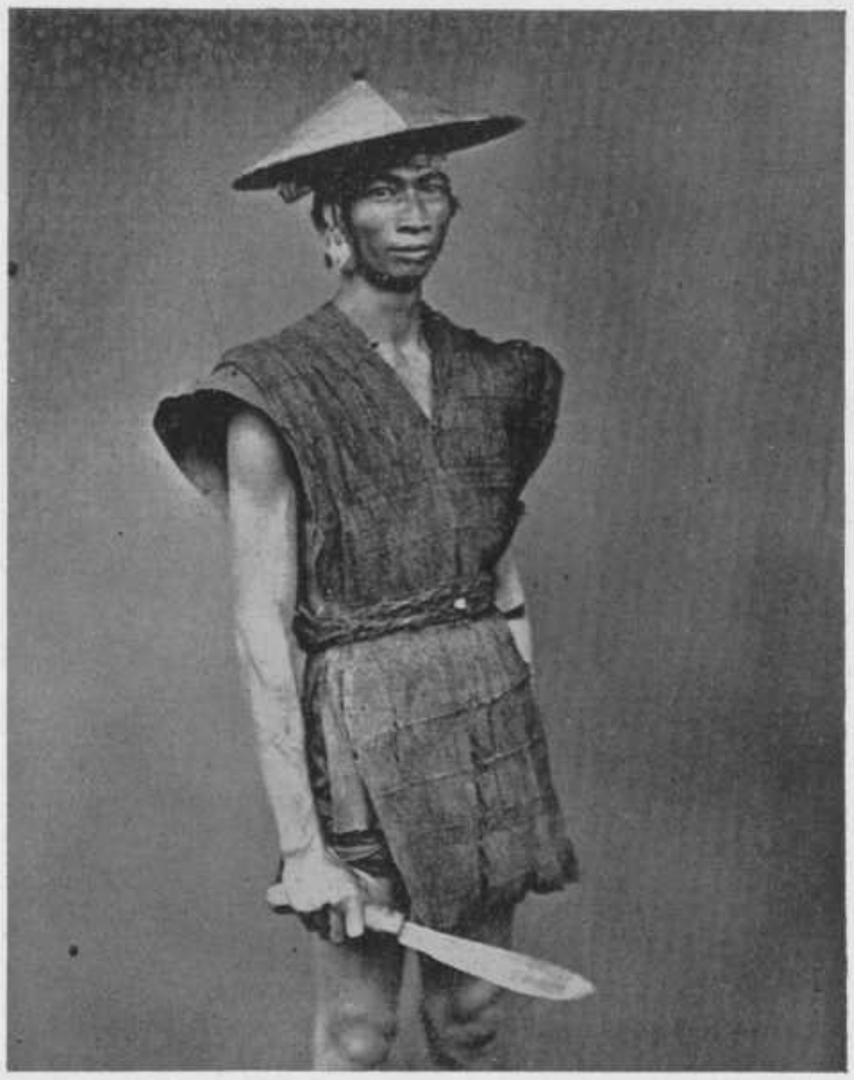
Ambon. Tenslotte ligt in Zuid-Bali nog het beschermde gebied bij Sangeh ten noorden van Den Pasar. Het is een woud van prachtige pahalaboomen o.a. Dipterocarpus trinervis, D. Hasselti en D. retusa. Het hout dezer boomen mag alleen voor den bouw van tempels gebruikt worden en alleen daarvoor kan vergunning voor kap verleend worden. Moge dit beknopte overzicht doen zien, dat er èn bij het Gouvernement èn bij vele particulieren in Indië het ernstig streven bestaat, flora en fauna te beschermen tot nut en vreugde van het huidige en komende geslacht.

DE MINAHASSERS EN HUNNE MYTHEN

door Prof. Dr. A. W. Nieuwenhuis.

II.

Daar de Minahassa in Indië het land is, dat het langst en het sterkst den invloed der Christelijke beschaving heeft ondervonden en haar bevolking veelvuldig zich tot het Christendom liet bekeeren, leenen hare tegenwoordige instellingen zich er bijzonder toe, om zulk een invloed daarop eens na te gaan. Hij strekt zich in een geval als dit uit over alles, wat men tot de zeden en gewoonten brengen kan, maar zeer lang blijven de oorspronkelijke onder het volk, zij het gewijzigd, bestaan. Men verkrijgt dus eene vermenging van de Inlandsche met de Christelijke gewoonten, overleveringen, arbeidswijzen, kleeding, woning enz.
Op het gebied der mythen en andere volksverhalen doet zich dit nu ook voor en bij de scheppingslegende, die in een vorig nummer werd verteld, komt dat verschijnsel zeer eigenaardig tot uiting. In het volgende scheppingsverhaal, zooals het tegenwoordig nog onder de Minahassers gangbaar is, komt de verandering, die door het Bijbelsche scheppingsverhaal veroorzaakt werd, duidelijk uit.
Voor een goed begrip, hoe het mogelijk is, dat de Indische volken aan dezen gang eener schepping kunnen gelooven, dient men in aanmerking te nemen, dat voor hen de schepping plaats heeft in een vroegere wereld van bovennatuurlijke geesten en de menschen daarin dan een plaats krijgen. Daarenboven geven zulke legenden aan het volk de verklaring van het ontstaan van het eigen kleine land, omdat in vroeger tijden al die volkjes van het bestaan eener aardsche, zeer veel grootere wereld weinig afwisten en zij zich daarmede in hun beperkten gedachtenkring ook niet bemoeiden.
Het nieuwere scheppingsverhaal luidt dan aldus:
Adam en Eva waren de eerste menschen; zij hadden vier kinderen, drie zoons en ééne dochter. De zoons waren Tombalanda, Tonsina, Tompapoea en de dochter Loemimoe'oet. Op zekeren dag gingen Adam en

Verzam. Kol. Instituut. *Coll. Veen.*
Een landbouwer in boomschorskleeding.
Oud-Minahassa.

Verzam. Kol. Instituut.

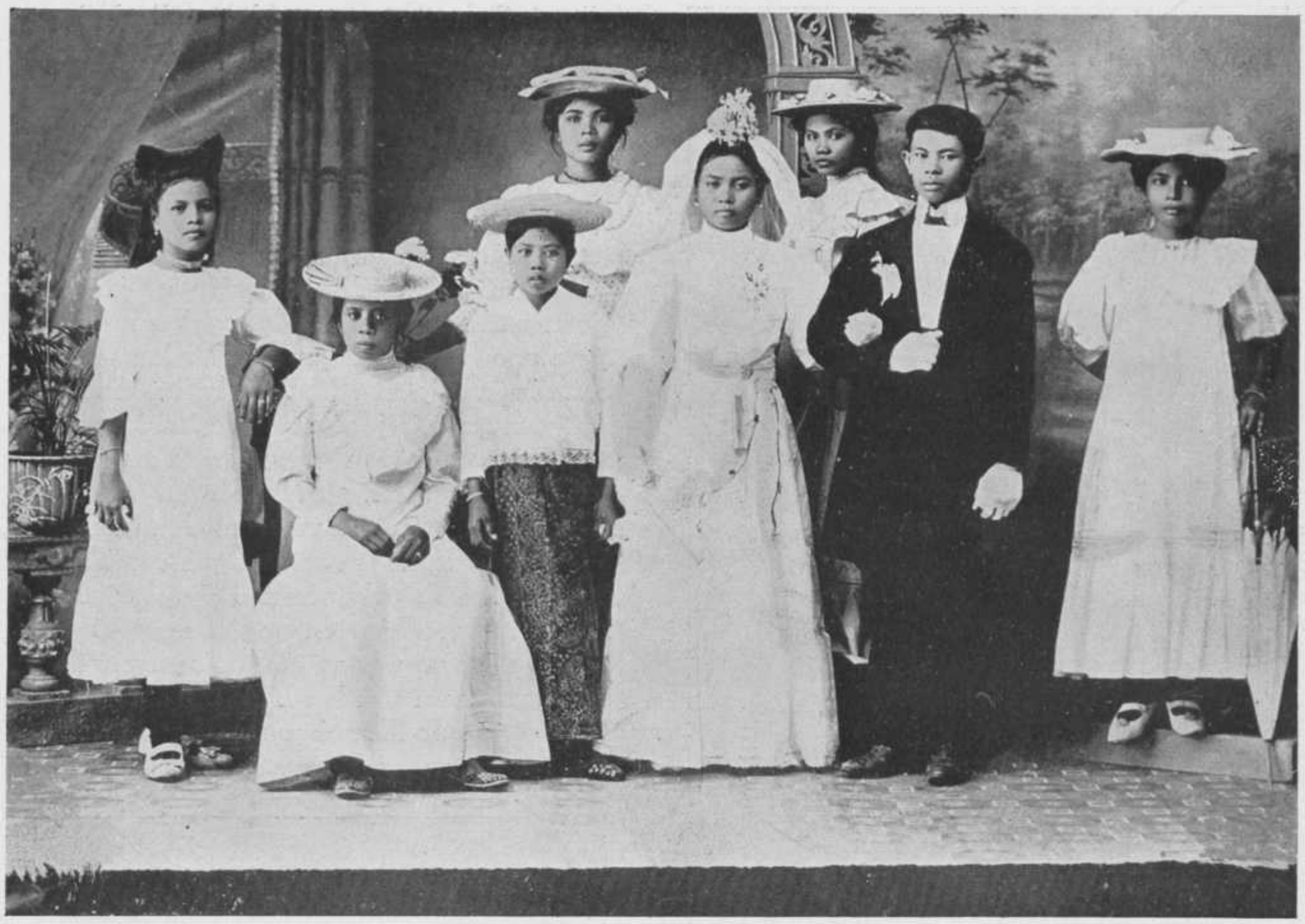
Inzamelaars van damar uit de bosschen van Noord-Celebes.

zijne drie zoons naar de tijferplaats, waar men palmwijn tapt. Zij gingen heen en kwamen aan de drinkplaats; daarop gelastte hij den tijferaars hun werk te doen. Adam zette zich neder en bleef wachten op hen, die waren gaan tijferen. Toen zij kwamen, begonnen zij te drinken. Zij dronken maar steeds door, zoodat Adam dronken werd. Toen zij naar huis zouden terugkeeren, wilde Adam niet loopen, doch hij wilde maar gedragen worden door zijn zoons. Daarop bespraken de gebroeders met elkaar, hoe zij met hun vader zouden doen. Tompapoea zeide: „Ik zal hem wel eerst op den rug nemen". Zijne broeders antwoordden: „Goed". Toen nam hij zijn vader op den rug en beproefde te loopen. Hij wilde loopen, maar kwam niet vooruit, daar het zwaar was.
Daar hij er niet toe in staat was, zeide hij: „Nu gijlieden eens". Tonsina antwoordde: „Laat ik maar eens probeeren". Hij nam hem op zijn rug en liep vooruit. Maar hij was nog niet ver gegaan, of hij hield reeds op en zette zijn vader neder. Toen Tombalanda zag, dat Tonsina hun vader Adam had losgelaten, zeide hij: „Ga uit den weg, dan zal ik eens". Hij nam Adam op den rug en liep voort; hij bleef hem steeds op den rug dragen, totdat hij in huis was gekomen. Toen Adam was tehuis gekomen met al zijne zoons, nam Adam een boek en opende het. Toen hij het had gelezen, zeide hij tot zijn zoons: „Gij allen behoort te gehoorzamen aan uwen broeder Tombalanda; zooals hij beveelt, moet gijlieden volgen.
Het werk van Tonsina is handeldrijven. Maar het werk uwer zuster Loemimoe'oet is het land te bebouwen. Zij zal steeds op het land werken en gijlieden zult maar steeds rijst van haar eten. En evenzoo zal zij slechts van ulieden kleederen krijgen".
Daarop begon Loemimoe'oet haar werk. Zij maakte negen beelden van leem en bedekte

Verzam. Kol. Instituut. *Coll. Veen.*

Minahassische vrouwen in haar Inlandsche kleedij.

Verzam. Kol. Instituut. *Foto Hamerster.*

Een bruidspaar met bruidsmeisjes uit de Christelijke Minahassa.

ze met een overtrek. Die negen beelden nu werden alle menschen. Toen die beelden menschen waren geworden, toen ging Loemimoe'oet met het aangezicht naar den wind staan. Eerst wendde zij het aangezicht Zuidelijk; toen zij gevoeld had, dat zij niet zwanger werd, wendde zij zich Noordwaarts met het aangezicht in den Noordenwind; Noordwaarts gewend werd zij evenmin zwanger. Daarop wendde zij het gezicht in den Oostenwind, maar het ging ook evenzoo. Daarop wendde zij zich Westelijk met het gelaat in den Westenwind en zeide: ,,,Gij zijt wind, maar ik ga tegenover U staan; indien ik bij U word bevrucht, zal ik U den naam geven van Westenwind". Nadat zij aldus had gesproken, voelde zij, dat zij bevrucht was, zoodat zij zwanger werd. Toen baarde zij een zoon en noemde hem To'ar en zij bracht hem groot, totdat hij groot was geworden.

Toen Loemimoe'oet zag, dat haar zoon al groot was, nam zij twee Crotonstengels en mat ze, zoodat de lengte gelijk was. Toen zij ze had gemeten, sprak zij tot To'ar aldus: ,,Neem gij den eenen stengel, ik den anderen, dan gaan wij op weg. Ik ga rechts, gij gaat links". To'ar nam den stengel en begaf zich naar het Noorden. Desgelijks deed Loemimoe'oet en ging Zuidwaarts.

Misschien hoe lang wel daarna, ontmoetten zij elkaar weder. En waar zij waren, daar vergeleken zij de Croton-stengels; zij zagen, dat de eene langer was dan de andere. Toen zeide Loemimoe'oet: ,,Gij zijt mijn zoon niet, dus wij behooren met elkaar te trouwen". Zij huwden met elkaar en kregen kinderen; de zoons waren Roemengan,

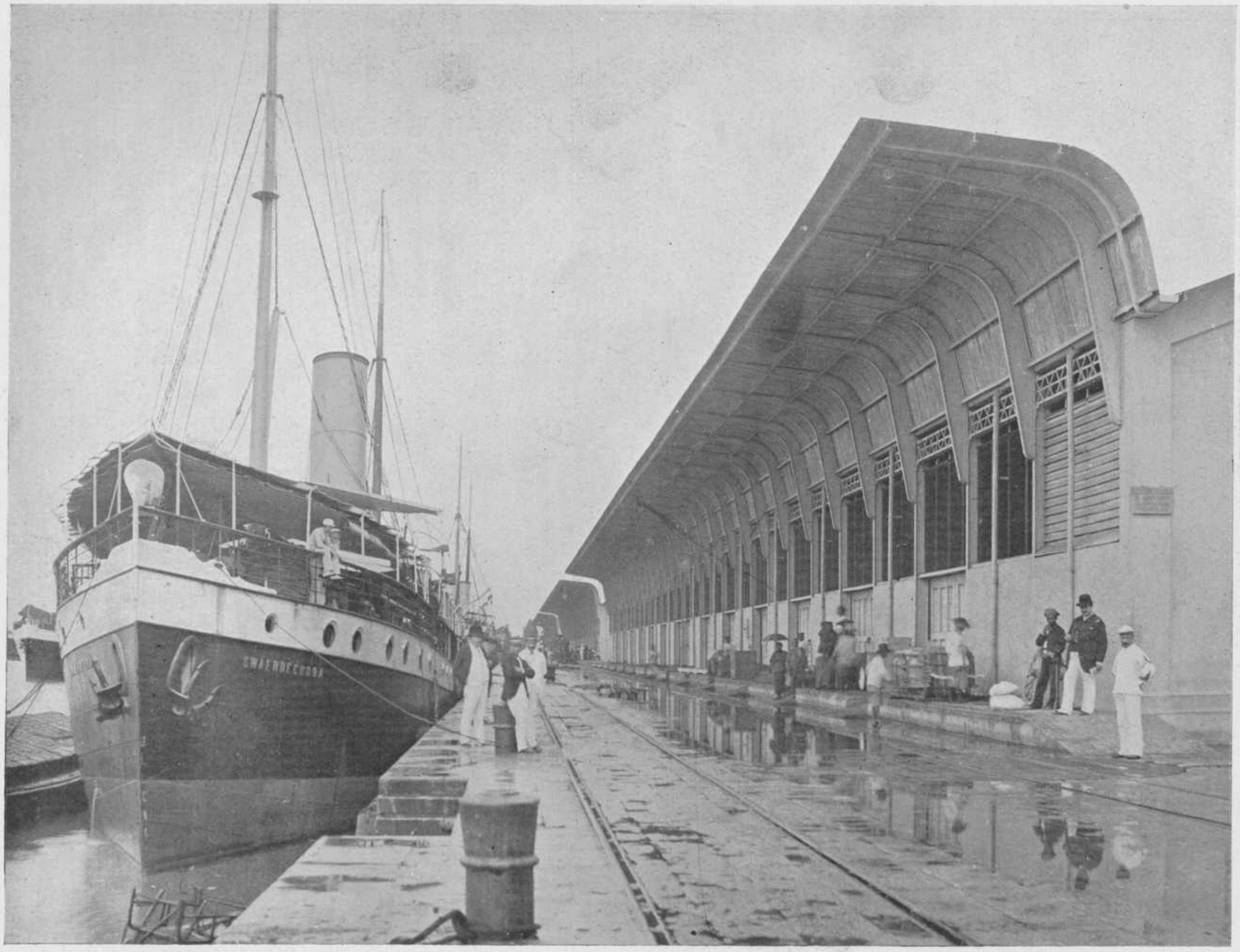
Verzam. Kol. Instituut. *Foto Hamerster.*

Een gegoed bruidspaar uit de Christen-Minahassa.

Pinonto'an, Tiwatoe, Makaliwe en de dochters Maroaja, Loemaloeindoeng, Ngaringan en Kekean.

Er wordt verhaald, dat de Kraai bezig was in den grond te krabben. Terwijl zij aldoor aan het krabben was, zeide iemand, die zich ophield bij een hanglantaarn: „Waarom krabt gij in den grond?" De Kraai antwoordde: „Zijt gij boos, omdat ik den grond omkrab? Ik ben nog wel bezig de aarde te vergrooten en gij zijt boos. Daar gij dan boos op mij zijt, volg mij en ga ons land eens zien. Waar ik op weg inbuig, daar moet ook gij inbuigen". Toen zij aangekomen waren, schrok de Mensch en hij zeide: „Wel verbazend, wat is uw land groot!"

Ten slotte zag Loemimoe'oet, dat de aarde nog niet geheel was afgemaakt. Daarom sprak zij, zeggende: „Maroaja moet tot priesteres worden gewijd, opdat zij de aarde bezinge, aldus zal de aarde afgewerkt worden. Maar zij moet worden beloond met alle kleedingstukken, die de priesteressen gewoon zijn te dragen en met de versierselen der priesteressen, zooals de hoed, de halssnoeren, die om den hals gedragen worden en fraaie goederen". Doch toen de aarde door Maroaja reeds ten einde toe was verheerlijkt met haar zang, zag Loemimoe'oet, dat zij nog niet af was. Toen sprak Loemimoe'oet en zeide: „Zoo moet het gaan: Roemengan moet den smidshamer afbrengen en zoo zal de aarde vast worden; want zijn werk zal zijn: al wat hard is als ijzer en alle harde materialen, die gewoonlijk door de smeden werden bewerkt". En zoo is Roemengan beroemd geworden om zijne smeedkunst en zijn rijkdom. Van vroeger af tot nu toe is er niemand zooals hij.

Aan eene kade van de haven te Tandjong Priok. Java.

BATAVIASCHE AANLEGPLAATSEN

door S. KALFF.

III, Slot.

De plaats was ook een terminus voor de uitstapjes der burgerij, wanneer men ging spelevaren in een z.g. orembaai of speeljacht, door slaven voortgeroeid of liever voortgepagaaid met korte schepriemen, die met beide handen werden gehanteerd. Vaak waren dan de zwarte muzikanten of speeljongens (muzikaal afgerichte slaven) van de partij en gaven met hunne instrumenten afwisseling aan de vaart. Men kon zich echter ook per koets naar dit uitspanningsoord begeven; de aanleg van buitenplaatsen had als van zelf den aanleg van wegen meegebracht. Er was derhalve voldoende aanleiding voor den dichter Jan de Marre om in zijne brommende zangen aan dit oord de regels te wijden:

't Vermaaklyk Tanjongpree, dat wy daar ginds beschouwen,
Met vruchtplantadieën en prachtige gebouwen,
Met lustwaranden van aanminnelyken zwier,
Strekt tot een uitvlucht aan den vryen Batavier,
Als hy in 't Speeljacht op de gladgekemde stroomen,
Zyne oogen weidende langs groenbeplante zoomen,
Dees hoek bestevent; dan is 't feesttyd op den vloed,
Dan leeft het Land; de jeugd, die haar verlangen boet,
Verlustigt zich in 't koelst der frisse middagwinden,
Enz.

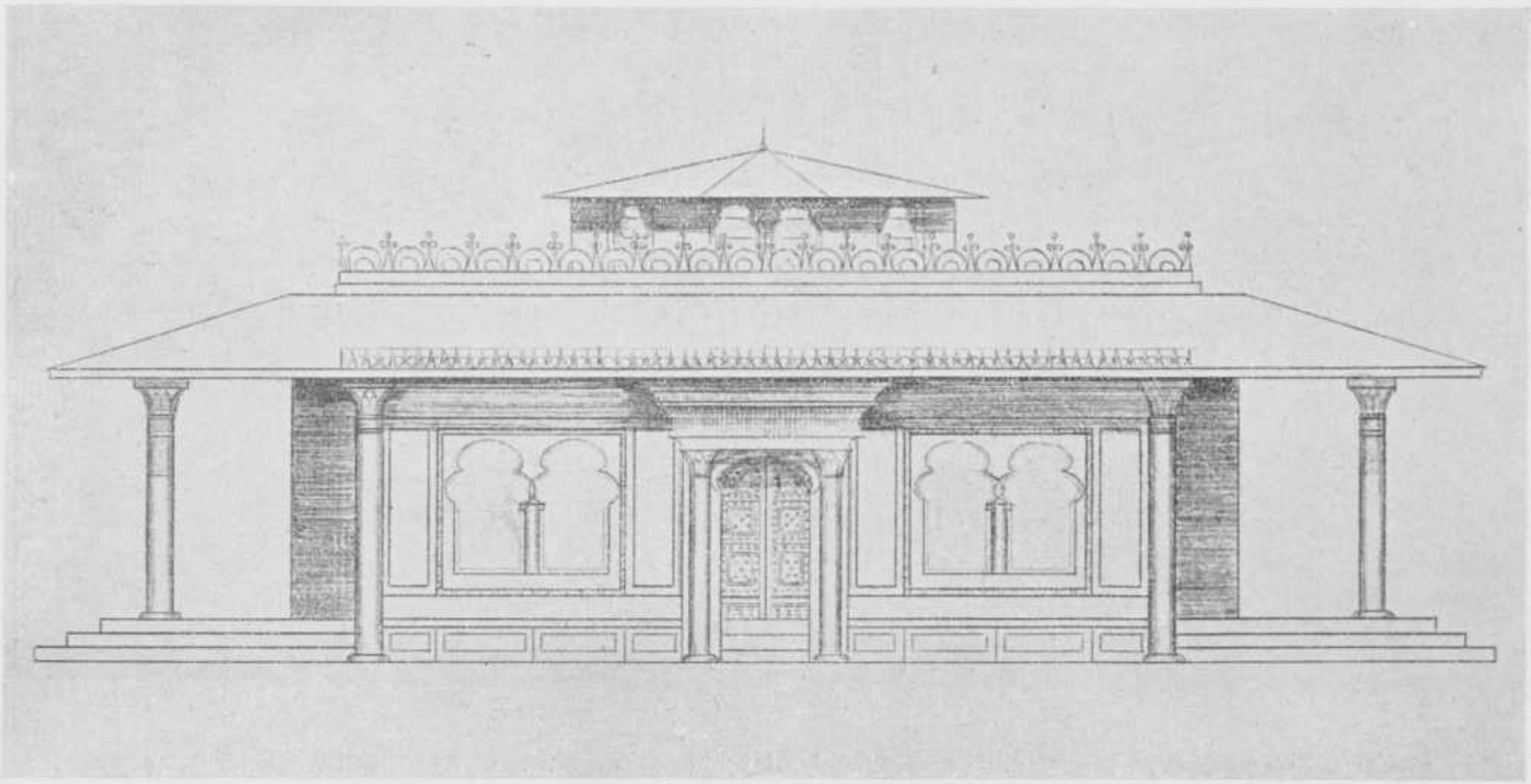
Met de ontruiming van het oude Batavia tijdens het bestuur van Daendels, en de reeds vroeger ingetreden verplaatsing van het Europeesche element naar hooger gelegen streken, geraakten ook de landerijen en buitenplaatsen aan deze zeezijde in verval. Ze werden gesloopt, of kwamen in handen van Chineezen, Arabieren en Inlanders, die er vischvijvers, sirihtuinen, klappertuinen of plantsoenen voor andere inlandsche gewassen aanlegden. Maar veel grond bleef ook braak liggen, en geen wonder. De dampen, welke de tropische zon uit dit steeds aanslibbend terrein deed rijzen, waren verderfelijk voor den mensch, vooral den mensch van elders, die nog niet doorgeziekt was. Daarom bleven de vreemde schepen, wier bemanning 't meest vatbaar was, 't liefst op de buitenree liggen. Daendels had op dit koortswekkend strandklimaat gerekend als op een natuurlijken bondgenoot, bij den inval van een buitenlandschen vijand. Hij had met levende en doode strijdkrachten een vreemd leger, zoo 't debarkeeren hun al gelukt was, zoo lang op de lage kuststrook tusschen Batavia en de zee willen ophouden, totdat het door ziekte en gebrek aan levensmiddelen genoodzaakt zou zijn om zich weer in te schepen.

Toen in 1811 dat vijandelijke leger onder bevel van lord Minto werkelijk kwam opdagen, volbrachten de Engelschen hunne landing niet te Tandjong Priok, maar iets oostelijker te Tjilintjing; hetgeen tegen de verwachting van generaal Janssens, Daendels' opvolger was. Hij had gedacht, dat de natuurlijke nadeelen, de ondiepten, de moerassige kust, het gebrek aan wegen, enz. den vijand wel van zelf weerhouden zouden hebben. Maar, schreef majoor Thorn in zijn *Memoir of the conquest of Java*, „this idea of security on the part of the enemy enabled us to effect our debarkation without loss". De landing als bij verrassing gelukt zijnde, lieten de Engelschen een reservekorps te Tjilintjing achter en betrokken eene nieuwe stelling bij Tandjong Priok. Van daar rukten hunne troepen toen verder op naar Batavia, om te Meester Cornelis den beslissenden slag te slaan. Volgens de kaart in het werk van majoor Thorn was er toen van de vroegere buitenplaatsen in den omtrek van Tandjong Priok voor 't minst nog een enkele over, waarvan het *garden house* terstond aan zee was gelegen. Een laan met boomen verbond dit oude „speelhuys" met den weg van Tjilintjing naar Batavia. Het punt werd op de kaart aangeduid met den naam Praden Stein, doch heette denkelijk wel eenigszins anders, afgaande op de vele verminkingen van Hollandsche en Indische namen in het boek van den Britschen schrijver.

Er zou voor Tandjong Priok eerst eene nieuwe glansperiode, waarvan Jan de Marre nooit gedroomd had, aanbreken, toen in 1871 de regeering besloot om voor Batavia een zeehaven aan te leggen voldoende aan de eischen, die na de opening van het Suezkanaal door het handelsverkeer gesteld werden. De Bataviasche handelswereld had reeds lang op den aanleg van een moderne haven aangedrongen, de stoot tot deze groote onderneming ging echter voornamelijk uit van den Nederlandschen *sailor-prince*, prins Hendrik, die in zijne briefwisseling met den gouverneur-generaal mr. P. Mijer het plan daarvoor ontwikkelde. In 1878 werd met den aanleg begonnen, in 1891 was het werk geheel voltooid. Met inbegrip van alle later opgerichte gebouwen, werkplaatsen, kolendepôts en machinerieën konden de uitgaven voor dezen havenbouw op 26 millioen gesteld worden. Ook de spoorweg voor de verbinding met Batavia was hierin begrepen.

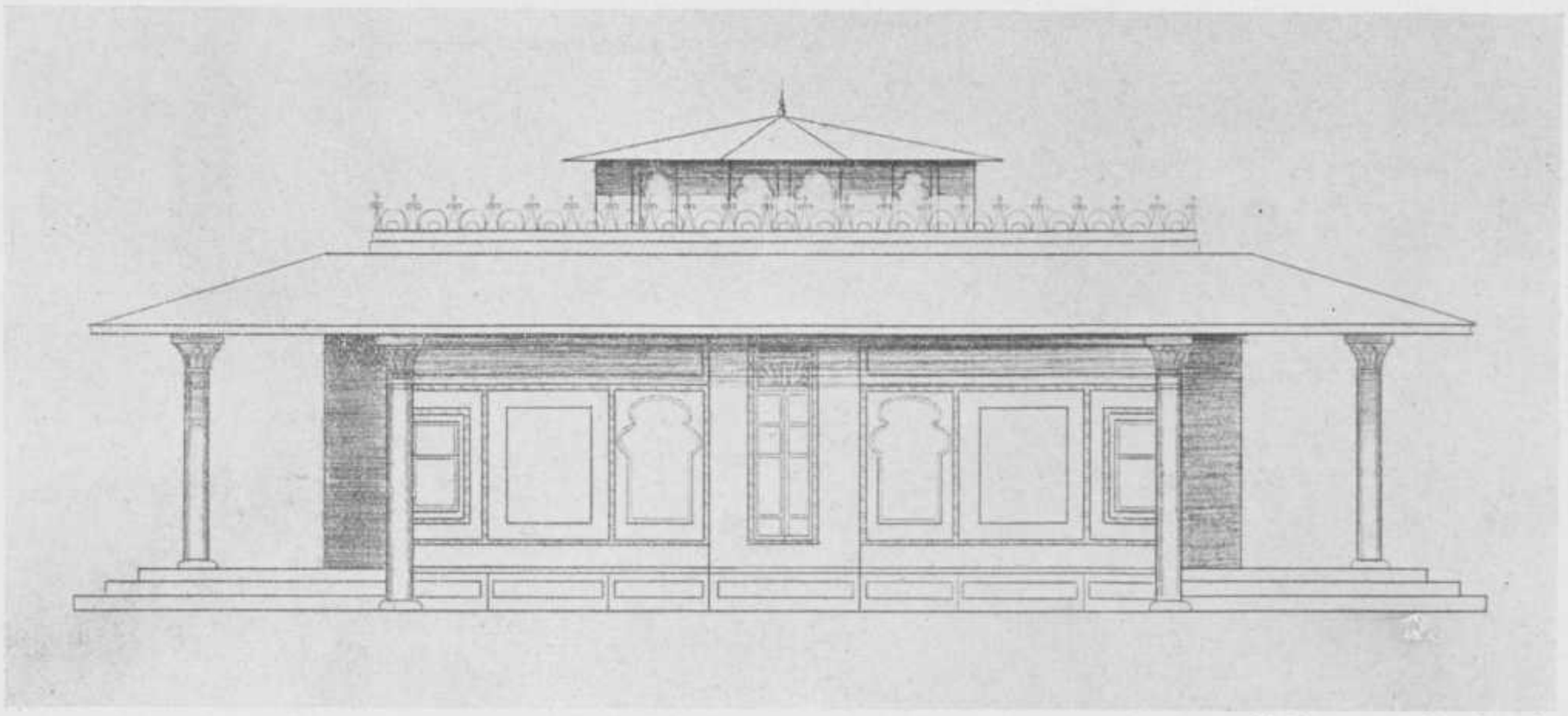
Later werd het werk nog uitgebreid, de haven verdiept, de kademuur aan beide zijden verlengd, een nieuwe binnenhaven en een petroleumhaven aangelegd, de opslagruimte vergroot, alles volgens het advies van prof. J. Kraus en G. J. de Jongh. Deze uitbreidingswerken waren in 1917 voltooid. Waar eenmaal, na het verval der buitenplaatsen, de wilde varkens in de „ruychte" zwierven en krokodillen tusschen de rhizophoren nestelden; waar de Zondagsjagers der hoofdstad op de duiven- en eendenjacht gingen, waar klapper- en sirihtuinen en braakliggende gronden zich uitstrekten met de poovere overblijfselen der vroegere hofsteden, daar was een reuzenwerk tot stand gekomen, 't welk een zegepraal over de elementen en een aanwinst voor de beschaving beteekende. Zelfs den gevaarlijksten vijand van deze onderneming, de moeraskoorts, had men grootendeels onder de knie gekregen door de draineering van het terrein en aanplemping der moerassen, door verbeterde hygiënische voorwaarden ten bate van de duizenden koelies, die in den loop der jaren hier arbeidden. Door den aanvoer van artesisch water, behoorlijke voeding, geregelde ziekenzorg, beperkte arbeidsuren, verbetering van den grond, o.a. door den aanplant van eucalyptusboomen, werd het malaria-spook bestreden. Het groote werk kostte slechts weinig menschenlevens in vergelijking b.v. met de duizendtallen geofferd voor Daendel's grooten postweg, of aan die befaamde vestingwerken van Ambarawa, Soerabaja, de Meeuwenbaai en elders, waar honderden en honderden „modderjavanen" het leven lieten voor een hersenschim. Want die fortificaties werden door latere specialiteiten vaak weer afgekeurd en prijsgegeven. In dien bloeitijd van den heerendienst bestonden Indische toestanden, gelijk ze Roorda van Eysinga zouden inspireeren tot zijn Vloekzang; te Tandjong Priok werd, na dertien jaren ploeterens en met een minimum verlies aan menschenlevens een groot doel bereikt, 't welk de reputatie der Nederlandsche waterbouwkunde eervol handhaaft en waarvan het huidige geslacht de voordeelen ondervindt.

Hier werd de waterwolf getemd die niet, gelijk in 't vaderland, den grond opslokt, maar dien voortdurend aanslibt. En wanneer de zeekasteelen thans langs hechte kaden kunnen meeren, waar de schatten van het Oosten rechtstreeks in hun wijden romp worden overgestort, dan is dit groote werk ten goede gekomen ja aan de belangen van den Europeeschen handel, maar tevens aan de belangen eener Inlandsche bevolking, aan welke de Nederlandsche voogd, na duistere eeuwen van slavernij en Batig Slot-politiek, nog een dure schuld heeft te boeten.

M. Serger van Panbuys fec.

Gevelzijde der Europeesch-Indische woning voor het vlakteklimaat. Frontbreedte 23 M.

M. Serger van Panbuys fec.

Achterzijde der Europeesch-Indische woning. Breedte 23 M.